

ERDAL AURRIZKIEN IRTENBIDEAK ZEHAZKI HIZTEGIAN (eta II)

Elixabete Pérez Gaztelu

(Universidad de Deusto/Deustuko Unibertsitatea)

Abstract

The disparity between the lexical resources of Castilian and Basque, the former being rich in prefixes and the almost total lack of them predominating in the latter, has put Basque lexicologists, terminologists and lexicographers in the predicament of giving an appropriate solution in Basque to the Castilian prefixes.

In this context, we have considered that it may be interesting to investigate the solutions that Ibon Sarasola proposes in his dictionary, Zehazki gaztelania-euskara hiztegia (Zehazki Castilian-Basque dictionary).

In the first part of this work (Pérez Gaztelu 2009), we examined the locative, temporal and comitative prefixes. In the present one, we examine the prefixes that cover four other domains. When classifying the solution given in Basque to the Castilian prefixes, we have established as a main criterion whether the Castilian prefix is maintained (loanword) or not; from there on, we have specified the order of the elements and whether they use lexical and/or syntactic resources. In the conclusions, we have indicated the general procedure adopted by the dictionary.

1. Atarikoak

‘Leku-denborazko’ aurrizkiez eta ‘komitatiboez’ eratutako erdal hitzak euskarara itzultzeko Ibon Sarasola *Zehazki* [ZHZ] hiztegian zein irtenbidez baliatu den jorratua dugu aurreko lan batean (Pérez Gaztelu 2009).¹ Oraingo honek nahi luke hura osatu aztertzeke utzitako aurrizkiak begiz jota (§ 2) eta orotariko ondorioak atera (§ 3). Hau da, ZHZren erdal aurrizkidun hitzak itzultzeko jokamoldearen ildo nagusien berri eman nahi du.

Varela eta Martínez erdal aurrizkien sailkapena hartuko dugu ardatz (GDLE: § 76) eta, berriz ere, erdal hitz eratorritzat hartuko ditugu batez ere² egungo hitzuen erdalduen ikasi batek halakotzat jotzen dituenak. Hona aztergaia:

1. NEGATIVOS [Ukatzaileak]
 - a. Oposición [Aurkakotasuna]: ANTI-; CONTRA-
 - b. Contradicción [Kontraesana]: NO-

¹ Hara igortzen dugu lan osoaren nondik norakoaren eta bibliografiaren berri zehatzagoetarako.

² Salbuespenik gabe ez: adibidez, zenbatzaileak (§ 2.1.1.2).

- c. Contrariedad [Kontrakotasuna]:³ A(N)-; DES-; IN-
 - d. Privación [Gabezia]: A(N)-; DES-; IN-
2. GRADATIVOS [Mailakatzailleak]: USOS INTENSIVOS Y VALORATIVOS
- a. Tamaño o cantidad: HIPER-; MACRO-; MAXI-; MEGA-; SUPER-; SOBRE-; MICRO-; MINI-
 - b. Cualidad: SUPER-; HIPER-; RE-; SOBRE-; ULTRA-; EXTRA-; ARCHI-; CASI-/CUASI-; ENTRE-; MEDIO-; SEMI-, INFRA-; HIPO; SUB-
3. ASPECTUALES-DIATÉTICOS
- a. Reversión [Lehengoratzea ('lehen')]: DE(s)-
 - b. Iteración [Errepikatzea ('errep')]: RE-; SOBRE-; SUB-
 - c. Causatividad [Arazletasuna ('arazl')]: A-
 - d. Reflexividad [Bihurkaritasuna ('bihur')]: AUTO-
4. MODIFICADORES [Modifikatzaileak]
- a. Cuantificadores [Zenbatzaileak ('zenb')]: MONO-; UNI-; BI-; TRI-; CUATRI-/CUADRI-; TETRA-; PENTA-; HEXA-; HEPTA-; OCTO-; ENEA-; DECA-; ENDECA-; DODECA-; HECTO-; SEX-; OCTA-; DECI-; CENTI-; MILI-; CENTI-; POLI-; PLURI-; MULTI-
 - b. De modo o manera [Modu-adierazleak. ('mod')]: BIEN-; MAL-
 - c. Calificativos [Kalifikatzaileak ('kal')]: HOMO-; EQUI-; ISO-; HETERO-; NEO-; PALEO-; SEUDO-

—Aurrizki guztiek ez dute gaztelaniaren lexikoan leku bera: ez dute emankortasun bera, ez dituzte hitz eratorriak sortu eta finkatu modu berean gaztelaniaren hiztegi-sarreretan —DRAEn NO-, CASI- duen hiztegi-sarrerarik ez dago; MEDIO- eta CUASI-dunik, apenas—, batzuk hizkera arruntean erabiltzen dira batez ere, beste batzuek, berriz, jakintza- edo espezializazio-hizkerak beste erabil-esparrurik ez dute. Jatorriz ere, batzuk latin-grekoetatik zuzenean hartuak dira; bestetarik erromantzerara egokituak...

Horrek guztiak eta ZHZ den bezalako hiztegia izateak⁴ badu eraginik gure aztergaiari. Esate baterako, DRAEn lekurik ez duten aurrizki horiek ZHZn ere hiztegi-sarrerarik ez dute.

—Bestetik, aurreratu nahi dugu gure azterketan adiera nagusiak hartuko ditugula ardatz eta ñabardura semantikoak itzulpenean ondorioa izan ezean ez ditugula ekarriko. Gainera, ñabardurak ez dira beti guztiz gardenak izaten eta, aldizka, hitz berak ñabardura bat baino gehiago adieraz ditzake,⁵ eta euskaraz ez dago zertan irtenbide bera eman ñabardura guztiei. *repintar/se* aditza oso adibide

³ Horrela itzuli dugu ZHZn oinarrituz, arestiko «aurkakotasunetik» bereizteko.

⁴ «Diccionario bilingüe» beste ezaugarriarik ez du aipatzen hiztegiak, baina, gure ustez, orokortzat jo daiteke, egile berak *Euskal Hiztegia* (EH) sailkatzen duen bezala.

⁵ Honelaxe aitortzen dute Varela eta Martínek aurrizki mailakatzailleak hizpidean dituztela: «Algunos prefijos intensivos de la cualidad (*superhombre*) pueden indicar a su vez tamaño o cantidad (*supermercado*) o los dos sentidos indistintamente (*superpiso, superbombardero, superpotencia*)» (Varela & Martín 1999: 5027).

egokia da ikusteko nola eman dien irtenbide bana RE- aurrizkiaren bi adiera nagusiei ('maila' eta 'errep'): *repintar/se* (nork bere burua) ASKO margotu, ARTAZ makillatu. GEHIEGI makillatu. BERRIZ margotu, birmargotu.

- Ortografiaren alderdiari ere erreparatuko diogu, batez ere kontuan hartuta erabat normalizatua ez dagoen euskara bezalako hizkuntza bateko hiztunek askotan hiztegi-tara jotzen dutela ortografia zalantzak argitzera; batik bat Hiztegi Batuan (HB) lekurik ez duten hitzak badira.

2. Sailkapena

Euskal itzulpenak sailkatuko ditugu erdal aurrizkiari emandako irtenbidearen arabera. Funtsean, bi multzo nagusitan banatuko ditugu: aurrizkiari eusten diotenak eta eusten ez diotenak. Azken hauen multzoan beste azpisail batzuk antolatuko ditugu bi irizpide gurutzatuz: osagaien hurrenkera eta irtenbide mota. Uste dugu guztiz funtsezkoa dela osagaien hurrenkera lehen ardatz moduan hartzea, erdal aurrizkidun hitzaren osakerak baldintza baitezake, hain justu, euskarara itzultzeko modua (Larramendi 1745, Amuriza 1974, Mujika 1978).

Hiztegi-learen iritziari jarraituz,⁶ sailkatzeko lehentasuna emango diogu hiztegiak eskaintzen duen lehen itzulpenari, eta beharrezkoa iruditzean besterik ez dugu joko hurrengo aukeretara.

2.1. Erdal aurrizkiari eutsita

2.1.1. Erdal hitza mailegatu

Mailegutzat noiz arte hartu behar den hitz bat erabakitzen erraza ez da. Eta are zailagoa egiten da baldin eta, oraingo corpusean bezala, erdal aurrizkia euskal morfemaren baten homonimoa bada: CONTRA-/ *kontra*, DES-/DES- eta BI-/*bi* ditugu horren lekuko.

Gure hautua hauxe da: *kontra* ('aurkakotasuna'), DES- eta *bi*, Bahuvrihi elkartuetako (edo zenbatzailedun sintagmako) osagaia, euskal morfemak dira eta sortzen dituzten egitura lexikoak euskal hitz eratuak dira. BI- erdal osagaitzat hartuko dugu, berriz, euskararen ikuspegitik aztergaitzak diren hitzen osagaia bada (*biatlón* biatloi...).

2.1.1.1. Mailegatu gabeko aurrizkiak

Hiztegi-sarrerarik ez duten arestian aipatuez gain, ZHZn ez dago adibiderik euskal itzulpenetan honako aurrizkiez baliatuta: SOBRE-, ENTRE- ('maila'), SEMI-, SUB- ('errep'), A- ('arazl'), SEX-, BIEN-.

Ohargarria da adierak eragina izan dezakeela. Adibidez, adiera bat baino gehiago dituen SUB- aurrizkiak inoiz baliatzen da 'lekua' (*subalpetar*) eta 'maila' (*subtotal*) adierazteko, baina ez du halakorik egiten 'errepikapena' aditzen emateko.

⁶ «(...) HITZEN EUSKAL ORDAINAK egokitasunaren arabera paratu ditut, nire ustez egokiena den aurrena jarritz. Ene iritziz, aurren hori saiatu behar luke lehendabizi erabiltzaileak (...)» (ZHZ: ix).

2.1.1.2. *Aurrizki batzuez eraturako hitzak oso bakan egokitu ditu euskal itzulpenetarako.*

Adibide banako aurrizkiak: MAXI-, ENEA-, ENDECA-, PLURI-, MAL-, SEUDO-.

maxisingle maxisingle; *eneágono* eneagono;⁷ *endecasilabo* hamaika silabako, hende-kasilabo; *pluricelular* zelulaniztun, plurizelular; *malformación* malformazio; *seudópodo* (de célula) pseudopodo

Beste hauek dituztenak ere gutxitan mailegatu ditu: IN-, MINI-, RE- ('maila'), ULTRA-⁸ EXTRA-⁹ SUB- ('maila'), RE- ('errep'), CUATRI-/CUADRI-, DECI-, EQUI-

impersonal inpersonal; *minibar* minibar; *reactivo* erreaktibo; *rematar* akabatu, errematatu; *ultramoderno* ultramoderno; *extrasístole* estrasístole; *subcultura* azpikultura, subkultura; *reformatorio* erreformatorio; *cuádriceps* koadrizeps; *decigramo* dezigramo; *equipotencial* ekipotenzial

Aurrizkia "erro landua" (Azkarate 1990) bada batez ere, hitz horietako batzuek gaurko ikuspegitik ez dituzte osagai gardenak, baina irtenbideen erakusgarri ekarri ditugu. Erabilesparru aski murriztekoak dira batzuk.

2.1.1.3. Aurrizki hauen bidez eratorriak, berriz, askotan dira euskarara mailegatzeko abiapuntua. Baina horrek ez du esan nahi adibide askokoak direnik: CONTRA-, DES- (adiera guztietan), MACRO-, MEGA-, SUPER-, MICRO-, ARCHI-¹⁰ HIPO-, AUTO-, MONO-, TRI-, TETRA-, PENTA-, HEXA-, HEPTA-, OCTO-, DECA-, DODECA-, POLI-, HOMO-

contraconcepción kontrazepzio; *descafeinar* deskafeinatu; *macroeconomía* makroekonomia; *megabit* megabit; *superego* super-ego;¹¹ *microclima* mikroklima; *archidiácono* artxidakono; *hipoglucemia* hipoglizemia; *autocrítica* autokritika; *monofonía* monofonia; *trifoliado* trifoliatu(a);¹² *tetracordio* tetrakordo; *pentatleta* pentatleta; *hexápodo* hexapodo; *heptágono* heptagono; *octosilábico* oktosilabo; *decatleta* dekatloilari; *dodecágono* dodekagono; *poliandria* poliandria; *homosexual* homosexual

2.1.1.4. Azkenik, beste aurrizki hauek hitz mailegatuetan —batzuk hibridoetan ere bai— besterik ez ditu erabili: HIPER-, MAXI- (arestiko *maxisingle* bakarra), HECTO-, CENTI-, MILI-, ISO-, HETERO-, NEO-, PALEO-

hipertenso hipertentsiodun;¹³ *hectovatio* hektowatt; *centígrado* zentigrado; *milimetrado* milimetratu(a); *isobutano* isobutano; *heterocigoto* heterozigoto; *neoliberal* neoliberal; *paleoclima* paleoklima

⁷ Aurrizki honezaz eraturiko bi hiztegi-sarrera besterik ez, eta bigarrenean, gainera, bigarren aukera gisa ematen du ENEAduna: *eneasilabo hamaika silabako*, *eneasilabo*. Itzulpena oker dago; *hamaika* ez baina *bederatzi* behar zuen.

⁸ Hitz osoa mailegatzeko gutxitan; hibridoetan askotan darabil.

⁹ Oso adibide gutxiko sarrera da. Jasotako biak eta beste hiru (hibridoa bata eta itzulpen askeko bi) besterik ez.

¹⁰ ZHZn ez dago Mitxelenaren (1968b; 1972) *ARKI fonemaren* moduko egokitzapenik (Pérez Gaztelu 1995a).

¹¹ Baina *superyó* super-ego.

¹² Ez du eman *hiru hostoko* edo antzekorik. *de(s)foliar hosto galtze* itzuli du.

¹³ *Hipotenso* sarrerari ere molde bereko aterabidea eman dio: *hipotentsiodun*.

Aurrizki hauetako batzuk terminologietan besterik ez dira erabiltzen. Osagaiak ez dira beti gardenak egun.

2.1.2. *Hibridoak: erdal aurrizkia + euskal oinarria*

ZHZk ez ditu aurrizki guztiak hibridoak eratzeko erabili. Erabide honetatik kanpo utzi ditu: NO-, A(N)-, IN-, MAXI-, MEGA-, SOBRE-, RE-, ENTRE-, MEDIO-, SEMI-, HIPO-, SUB-, eta zenbatzaileen saileko (4.a.) MONO-, TRI-, MULTI- UNI- ez beste guztiak (BI-, CUATRI-/CUADRI-, TETRA-, PENTA-...). Moduzko modifikatzaileez (4.b.) ere ez da baliatu hibridoak osatzeko eta modifikatzaile kalifikatzaileetatik (4.c.) NEO-aurrizkira besterik ez du jo.

Alegia, euskarak bereganatuentzat jo bide daitezke aurrizki hauexek:¹⁴ ANTI-, HIPER-, MACRO-, SUPER-, MICRO-, MINI-, ULTRA-, EXTRA-, ARCHI-, INFRA-, AUTO-, MONO, TRI-, MULTI-, NEO-.

anticuerpo ANTIGORPUTZ; *hipersensibilidad* HIPERSENTIBERATASUN; *macroestructura* MAKROEGITURA; *superconductor* SUPER-EROALE; *microsurco* MIKROILDO; *minifalda* MINIGONA; *ultraalto* ULTRAGARAI; *extraplano* (pantalla etc) ESTRAZAPAL; *archicofradía* ARTXIANDAI; *infrarrojo* INFRAGOITI; *autovacuna* AUTOTXERTO; *monocultivo* MONOLABORANTZA (adibide bakarra); *triángulo* (triangular) TRIANGELU-, TRIANGELUAR (hibrido garbi samar bakarra); *multiacceso* MULTISARBIDE; *neogramático* NEOGRAMATIKALARI (hau ere hibrido garbiena)

2.2. Erdal aurrizkiari eutsi gabe

Hemendik aurrerako sailetan aurrizkiari berariaz ematen dio era bateko edo beste irtenbidea hiztegian. Bi multzo nagusitan sailkatuko ditugu irtenbideok, osagaien hurrenkeraren arabera.

Puntu honetan lexikoaz edo sintaxiaz baliatuz egina den itzulpena erabakitzeo duda-sortzailea euskal ordainaren izaera izan daiteke. Esate baterako, euskalari guztiek ez dute aho batez ontzat ematen EZ aurrizkitzat jo daitekeela,¹⁵ eta onartzekotan ere, zein egitura lxicotan erabiltzekoa den.

2.2.1. *Erdal osagaien hurrenkerari eutsita*

2.2.1.1. *Irtenbide lexikoak*

2.2.1.1.1. *Aurrizki ukatzaileak*

ANTI-, NO-, A(N)-, DES-, IN- + I/Izond → EZ-¹⁶ + I/Izond:

¹⁴ *kontra* eta DES-dunak euskal hitz eratutzat jo ditugunez, ez ditugu hemen aipatuko.

¹⁵ Erakusgarri txiki bat: Villasantek (1974: 51) —Azkueren eta Lafitteren bidetik— eragozpenik ez du aurrizkitzat hartzeko: «El vocablo que expresa la negación *empleado como prefijo* da origen también a diversas palabras». Oyharçabalek (2003: 362), berriz, ez dirudi aurrizki izaera aitortzen dionik: «Erdarak duen *in-* euskal ordaina (Larramendik proposatu hitzetan) *morfema beregaina da: ez*» (letra etzana gurea). Irigoyenek (1988) ez du oso begi onez ikusten EZ- aurrizki bezala bultzatzea; nahiago ditu DES- eta ezezko perpausak. Bi euskal aurrizki ukatzaileen deskripzioa: Pérez Gaztelu (1998).

¹⁶ Itzulbide honen azterketa xehea OEH, EH, Elhuyar eta 3000 (orduko paperezko) hiztegiak alderatuta egina dago (Pérez Gaztelu 1998).

antieconómico EZ-ekonomiko, *anticonformista* EZkonformista; *antibigiénico* EZ higieniko, EZ osasungarri; *no. 4* (prefijo) ez:¹⁷ *no consumado*, EZ-burutua; la no violencia, indarkeriarik eza; *agramatical* EZ-gramatikal; *anormal* EZ normal; *deshora* EZordu; *desemejante* EZberdin; *inexistencia* EZ-existentzia; *inexacto* EZ-zuzen

DES-, IN- + I/Izond/A → DES- + I/Izond/A:

desacuerdo DESadostasun; *desagradable* DESatsegin, ezatsegin; *desaparecer* desagertu; *improcedente* DEsegoki; *impropiedad* DEsegokitasun, ezegokitasun

CONTRA- + I/A → kontra+I/A:

contraataque KONTRAeraso, *contrabalancear* KONTRapisatu

— EZ-dun itzulpen gehienak izenen edo adjektiboena dira, eta aditzak, oro har, bi kategoria hauetatik eratorrita gauzatzen ditu (*agramaticalidad* ez-gramatikaltasun...). DES-, berriz, aditzei lotuta askotan darabil bai irtenbide honetan, bai geroago ikusiko ditugun bestelakoetan.

EZ- aurrizkiak baliatu da erdal aurrizki ukatzaileen ñabardura guztiak ordaintzeko. DES-dun euskal itzulpenek batik bat ‘kontrakotasuna’ adierazten dute.

Ñabardurak direla eta, galdetzekoa da zenbateraino adierazten duen ezek ‘aurkakotasuna’. ZHZko CONTRA-dunen itzulpenetan EZ-dunik ez dago. Zenbateraino den beharrezkoa *ez-zuzen* egitea *oker* ere eskura izanda...

Era berean, agerian dago erdal hitz berari DES- eta EZ-dun itzulpenak eman dizkiola behin baino gehiagotan, baina ez dugu uste bi aurrizkiok guztiz baliokideak direnik. Goiko adibideetako pareek ‘kontrakotasuna’ adierazten dute, baina DES- nekez erabiliko genuke egun¹⁸ behintzat ZHZk EZ- erabili duen ‘aurkakotasuna’ (*ezekonomiko* / **desekonomiko*), ‘aurkaesana’ (*ez normal* / **des normal*) adierazteko.

— ZHZk “kontra + I” modukoak badarabiltza. “kontra + A” modukoak, bi: goikoa eta *kontraerasotu*. EHk ere *kontrajarri* (1977) beste lekukorik ez dakar. OEHn Larramendiren¹⁹ eskua dago batez ere gisa horretako aditz askoren atzean. Gerora ere, ez dirudi euskal idazleen artean arrakasta handirik izan duenik.²⁰

Euskaltzaindiaren sailkapenetan (HE/4:81) “kontra + I” osaerako segidak Eguzki-lore motako “Mugatzailer bereziko izen elkarteetan” aipatzen dituzte, “elkar + I” erakoekin batean. Osaera hauen sailkalekuaren berezitasuna berezitasun,²¹ Akademiak ez du aipatzen “kontra + A” erakorik hitz elkartuen artean.

¹⁷ Horrelaxeko parekidetasuna ezartzen du. Adibideak ere jaso beharrea gaudete; hiztegi-sarrerarik ez dago eta.

¹⁸ OEHn bada adibide bat edo beste adiera hau duena: *desmezu contre-ordre*, baina ez dira asko. (Pérez Gaztelu 1998: 199).

¹⁹ Hona batzuk: *kontraifini*, *kontragindu* contramandar, *kontrajoan* contramarchar, *kontraesan* contradecir (Lar, Añ), *kontrapisatu* contrapesar (Lar, Chaho). Beste autore batzuenak (gutxienez) ere badaude: *kontradezidu* (Landuchio, xvi), *contradecir*; *kontraparatu* (Duhalde, xviii) *contraponer*.

²⁰ Ereduzko Prosa Gaur datu basea begiratu besterik ez dago horretaz ohartzeko: <<http://www.chu.es/cgi-bin/ereduzkoa/multzo.pl?h1=kontra&m=has&o=alf&k=edo&bi=3&chi=3>>.

²¹ Ez dituzte betetzen ez «Eguzki-lore» motaren eskakizunak (ez da mendekotasunezko harreman semantikoaren arabera juntaturiko bi izenen elkarketa), ez hitz-elkarketarenak, oro har, osagaiak ez baitira kategoria lexiko nagusiak. Gehienez ere, *kontra egin* aditz-esapidearen eta *elkartu* aditz eratorriaren ointzat har zitezkeen, hurrenez hurren, baina ez dugu uste.

2.2.1.1.2. *Aurrizki mailakatzailleak*

SUPER-,²² SOBRE-, RE-, ULTRA- + I/Izond/A → GAIN + I/Izond/A:

superdesarrollo GAINgarapen; *superdotado* GAINdohatu(a); *sobrealimentar* GAINelikatu; *reconcentrar* (sustancia, líquido) GAINkontzentratu; *revestimiento* (acción) GAINeztatze; *ultracongelar* GAIN-izoztu.²³

INFRA-, SUB- + I/A → AZPI + I/A:

infraestructura (de una organización) AZPIegitura; *inframundo* AZPImundu; *subalimentar* AZPIelikatu.

SUB-+ A → GUTXI + A:

subestimar GUTXIetsi; *subvalorar* GUTXIetsi. Euskal aditz elkartu arrunta (HE/4:62).

Hainbat aurrizki adierakideri irtenbide bera eman die. Baina aurrizkiaren ordainez erabilitako izen horiek —“aurreproiektu motako” elkartuetako mugatzailleek— ongi adierazten al dute gaztelaniazko aurrizki mailakatzailleen adiera? ‘Lekua’ edo adiera horretatik neke handirik gabe erator daitekeena (*AZPI mundu...*) leku-denborazko izenen bitartez adieraztea onartzeko eragozpenik ez bide dago, baina oinarriak adierazten duen dena delakoa mailan gehiago/gehiegia, edo gutxiago/gutxiegi adierazteko *gain*, *azpi* izenak egokiak al dira? Ez dira adibide asko horrela itzuliak, gehienak aurrizkia mailegatuta (§ 2.1) itzuli baititu.

2.2.1.1.3. *Aurrizki aspektual-diatetikoak*

3.a. ‘lehen’. DES- + A → DES- + A:

descasarse DESEzkondu; *desacoplar* DESahokatu

3.b. ‘errep’. RE-, SUB- + A → BER-/BIR- + A:

reacondicionar BERregokitu; *recrear* (volver a crear) BIRsortu; *subarrendar* BERRalokatu

RE-, SUB- + A → AZPI- + A:

realquilar AZPIalokatu, berralokatu; *subdividir* AZPIzaititu.

— DES- euskal aurrizkiaren adieretako batek²⁴ guztiz egoki adierazten du erdal ki-dearen ‘lehengoratzea’.²⁵ Hiztegi-sarrera askoren itzultzeko modua da hau.

²² «Leku-denborazko» adierakoak aztertuak ditugu (Pérez Gaztelu 2009). Orain bazter utziko ditugu.

²³ Gure aztergaien ez dago Azkaratek (1992: 216) jasotzen duen Larramendiren GEHI bidezko ordainik: *GUElcarga...*, ez Amurizaren (1974) eta Irazolaren (1985) *LARpopulazio...* bezalakorik.

²⁴ DES- + A osaerako ñabardura hauxe aztertzen dute (CMEA: 435).

²⁵ «Posibilidad de realizar una acción para volver a un estado previo, de donde parte la acción no-reversiva» (Varela & Martin 1999: 5028).

— Erdal RE- ‘errepikapena’²⁶ adierazten duenaren ordain zuzen-zuzena d(ir)a BER-/BIR- aurrizkia(k).²⁷ Nābardura beretik atera gabe, aipatzekoa da gaztelaniaz sinonimoak²⁸ diren *subarrendar* eta *realquilar* aditzei ZHZk eman dien irtenbidea: RE-dunari eman dio, hain justu, AZPIren bitartezko itzulpena eta ez, itxura batean, errazago lotuko litzatekeen SUB-dun beste aditzari. Zernahi gisaz, lexikora jotzekotan, gure ustez hobeto lotzen zaie biei euskal aurrizkiaren ildoko irtenbidea, “berriz errentan eman/hartzea” baita adierazkizuna.

ZHZk askotan jotzen du bai irtenbide lexiko honetara, bai geroago aipatuko ditugun sintagmatikoetara.

3.d. ‘bihur’. AUTO- + I → BURU + I:

autoprotección BURUbabes, autobabes; *autorretrato* BURUpotret, autoerretratu

Asko ez badira ere (gehienak aurrizkia mailegatuta itzuli ditu), badira ZHZn AUTO- erdal aurrizki bihurkaria *buru* euskal izenaz ordaindutako adibideak. Itzulpen bitxiak dira, *buru* izenak ez baitu adierazten bihurkariak ezaugarri duten bi izen-sintagmaren erreferentziakidetasuna (EGLPB: 67); *buru* hori inoren, edonoren burutzat hartuko du euskal hitzunak.

Har dezagun OEHko *buruberritu*. Ez dugu aditzen “nork bere burua berritu”, baizik eta, hiztegiko itzulpenak dioen moduan, “renovar (a algo) la cabeza”. Nork ulertuko luke ‘(trabajador) autónomo’ (ZHZn ez dagoen) *burulangile* entzunda?

Ondare lexiko idatzian²⁹ begiratu besterik ez dago ohartzeko ezkerreko osagaia *buru* duten elkartuak edo izenondoak direla (“buru + Izond” osaera (*Bahuvrīhi*): EH: *buruarin*, *buruargi*), edo, izenak badira, *buru* eskuineko osagaiaren osagarri —‘ekintza’, ‘egile’ elkartu sintetikoetan (OEH: *buru-hauste* “lo que da quebraderos de cabeza”; *buru-muntatzaile* “incitador”)—, edo, batez ere, modifikatzailea dela, eta hainbat erlazio semantiko sortzen dira bi osagaien artean. EH: *burulan* (‘baliabidea’), *buruzapi* (‘helburua’, ‘onuraduna’)...

Itxura guztien arabera, AUTO- bihurkaria duten hitz eratorriok euskaratzeko edo syntaxira (§ 2.2.1.2.3) edo mailegatzera (§ 2.2.1.) jo beste irtenbiderik ez dugu.³⁰

²⁶ CMEA lanean jasotzen den bezala. Erdal RE- eta euskal BER-/BIR-en parekotasun ezaz, lan berean (CMEA: 426-430).

²⁷ *Bior*, *bi(h)ur*-etik (FHV: 122) datorren hau aurrizki bakarra edo bi diren euskalariak ez datoz bat: Villasantek (1974) *bir*-; Lafittek (1944) *bir*- eta *ber*- pluralean aipatzen ditu. Michelenak ere «prefijo *ber*-, *bir*-», dio (FHV: 122). Azkuek (1923-25) morfema bakar baten alomorfoztat hartzen dituela esan daiteke, baina *bir*- emankorrago eta jatorragotzat eta *ber*- sabindarrek bultzatutzat dauka.

²⁸ *subarrendar*. 1. tr. Dar o tomar en arriendo algo, no de su dueño ni de su administrador, sino de otro arrendatario de ello. *realquilar*. 1. tr. Dicho del arrendatario de un piso, local o habitación: Alquilarlo a otra persona. 2. tr. Tomar en alquiler un piso o un local de una persona que no es el dueño, sino que es, a su vez, arrendatario (DRAE).

²⁹ Badaude ZHZkoen tankerako adibide gutxi hiztegi-gileek sortuak: Bera-Lopez Mendizabal (1916) nabarmen (*bur(u)jabe* arrakastatsua barne, antza), ondotik Plazido Mugica dutela.

³⁰ Amurizak (1974) ere bi irtenbide horietatik proposatzen ditu.

2.2.1.1.4. *Aurrizki modifikatzaileak*4.a. 'zenb'. BI- + I/Izond → BI + I(-KO)(-DUN)³¹/Izond:³²*bigornia* BIBurdina; *biaxial* ardatz BIKO, BIardatz; *bimstral* BI hilabeteKO; *bimstre* BI-hilabeteKO; *bilingüe* eleBIDUN; *bisilábico* silaba BIKO, BISilabaDUN

→ BIR- + I:

bisabuela BIRramona, BIRramama; *bisnieto* BIRbiloba, biloba

TRI- + I/Izond → HIRU + I(-KO)(-DUN)/Izond:

tricolor hiru-kolore; *tricornio* HIRUadarreKO, HIRU-adar; *trienal* HIRU urteKO; *trienio* (periodo) HIRUurteKO; *trilingüe* HIRUEleDUN

CUATRI- / CUADRI- + I/Izond → LAU + I(-KO)(-DUN)/Izond:

cuatrimotor LAU-motor, LAU motorreKO; *cuadrilátero* LAU aldeKO; *cuadrúpedo* LAUoi-neKO, LAUoiDUN

Zenbatzaileoi bitariko irtenbidea ematen die: Bahuvríhi elkarketako *lauburu* azpisailaren araberakoa (HE/4: 56-57) eta eratorpena (-KO (aldizka -DUN)) atzizkietara jota.

Hemendik aurrera, adibideak eta irtenbideak errepikatzen dira. Adjektiboak dira ia denak (salbuespena: *sexenio m* seiurteko) eta aurrizkiaren itzulpena euskal zenbatzaile zehaztuaren bitartez egin du: Zenb zehaztua + I]KO]Izlag. Ez dira adibide asko.

pentadecasilabo HAMABOST silabako; *pentasilabo* BOST silabako; *hexasilabo* SEI silabako; *heptasilabo* ZAZPI silabako; *octosilabo* oktosilabo, ZORTZI silabako;³³ *eneasilabo* HAMAIIKA[sic] silabako; *decasilabo* HAMAR silabako; *endecasilabo* HAMAIIKA silabako; *do-decasilabo* HAMABI silabako2.2.1.2. *Irtenbide sintagmatikoak*

Ikusiko dugun bezala, kategoriak badu zerikusia irtenbide honen aukeran. Esate baterako, euskal hitz-eraketaren ezaugarriek hartaratuta, eta adiera batzuetan batez ere, askotan aditzak euskarara itzultzeko irtenbide sintagmatikoak egokiagoak dira lexikoak baino.

2.2.1.2.1. *Aurrizki ukatzaileak*

CONTRA-+ A → AURREZ AURRE + A:

contraponer AURREZ AURRE jarri³¹ -KO/-DUN atzizkiez (Azkarate & Altuna 1992).³² Labur beharrez eman dugu horrela. Beste aldagai batzuk ere onartzen ditu, adibideek erakusten duten bezala: I + BIKO]I/Izond. Guztiak bilduko ditugu hemen.³³ Zenbatzaileen itzulpen hauetan mailegua lehen aukera gisa ematen duen bakarra. Gainerakoetan, lehenik euskal izenlaguna eta ondoren mailegua paratzen ditu. Ildo beretik, ez du irtenbide bera errepikatzen adjektibo hauetan guztietan: batzuei irtenbide bakarra ematen die; beste batzuei, berriz, bi.

DES- + A → EZ + A:

descreer (no creer) EZ sinetsi; *desconocer* EZ jakin

Postposizioa (ez dira adibide asko) eta perpausaren ukazioa (hauek bai; franko) eman dituzte erdal aurrizkidun aditzak itzultzeko.

2.2.1.2.2. Aurrizki mailakatzailleak

SOBRE- + A → GEHIEGI, AREAGO/SINS GAIN + A:

sobrecalear/se GEHIEGI berotu; *sobrecalear/miento* GEHIEGI berotze; *sobreexcitar/se* neurriZ GAIN asaldatu, areago asaldatu

RE- + A → ARRETAZ, ERABAT, BIZIKI, GEHIEGI, OSO... + A:

rebañar (recoger) ERABAT bildu; ERABAT ahitu; *rebrillar* BIZIKI distiratu; *rebuscar* (ARRETAZ) miatu, arakatu; *requemar/se* GEHIEGI erre; *repintarse* (nork bere burua) ASKO margotu, ARTAZ makillatu. GEHIEGI makillatu. BERRIZ margotu, birmargotu

ARCHI- + Izond → GUZTIZ, ZEHAROKO + Izond:

archiconocido GUZTIZ ezagun; *archienemigo* ZEHAROKO etsai

ENTRE- + A → ERDI, ERDIZKA + A:

entreatrir ERDI ireki; *entreoir* ERDIZKA entzun

SEMI- + I/Izond → ERDI³⁴ + I/Izond:

semiautomático ERDIAutomatiko; *semiconductor* ERDieroale

INFRA- + A → GUTXIEGI + A:

infrautilizar GUTXIEGI erabili

Aditzaren eta izenondoaren modifikatzaileek (“maila aditzondoak”, EGLPB: 138) adierazten dute erdal aurrizkiaren adiera.

2.2.1.2.3. Aurrizki aspektual-dietetikoak

3.a. ‘lehen’. RE- + A → BERRIZ + A:

reabastecer BERRIZ hornitu; *reactualizar* BERRIZ eguneratu

→ ATZERA(NTZ) + A:

rebobinar ATZERA bildu, birbobinatu; *refluir* ATZERANTZ isuri

³⁴ Euskaltzaindiaren sailkapenean «Erdi ase» motakoa (HE/3: 161-170). Hitz-elkarketan sailkatuagatik, gure ustez, ez dago batere garbi hor *erdi* kategoria lexiko nagusiaren eginkizuna betetzen ari den. Ez ote dago izenondoaren modifikatzaile («maila aditzondo») izatetik gertuago? EHk Adlag kategoria alboratzen dio.

3.d. ‘bihur’. AUTO- + A → (nork) BERE (BURUA) + A/I:

autoabastecerse (NORK) BERE BURUA hornitu; *autolesionarse* (NORK) BERE BURUA zau-
ritu, BERE BURUA kolpatu; *autógrafo* BERE eskutiko (adibide bakarra)

Hauxe da, mailegatze eta itzulpen bakanagoekin batean, AUTO- euskarara itzul-
tzeko modua.

2.2.1.2.4. *Aurrizki modifikatzaileak*

4.b. ‘mod’. BIEN- + I/Izond → ON(GI) + I/Izond:

bienestar ONGIZATE; *bienhechor* onuragarri; ongile

MAL- + A → GAIZKI + A:

malbaratar (malvender) GAIZKI saldu; *malcasar* GAIZKI ezkondu

BIEN-dunak itzultzeko bide honetatik jo duen adibide apurretan batik bat lexika-
lizazioaz baliatu da (Contreras & Suñer 2004). Ongile bestelakoa da: irtenbide
lexikoa eman dio; eratorbidea eta/edo elkarketa sintetikoa (HE/3: 33), hain zuzen
ere. MAL-en irtenbideak ere sintagmatikoak dira. Itzulgaiak aditzak izateak zerikusia
du irtenbidean: euskaraz ere behar du aditzaren ekintza/gertaera... modifika dezakeen
hizkuntza-elementua.

2.2.2. *Erdal hurrenkerari eutsi gabe, baina aurrizkiari berariaz ordain (bera) emanez*

Batzuetan, “aurrizkia + oinarria” osaera euskaraz ez dago itzultzerik —edo itzul-
tzeko beste aukeretako bat da— hurrenkerara horretan, baina badago erdal aurrizkia
euskal hizkuntza-elementuren batez ordaintzeko modua. Adieraka deskribatuko di-
tugu aurrizkiei emandako irtenbideak, kasuan-kasuan irtenbide lexikoen eta/edo sin-
tagmatikoen berri emanez.

Kategoriak ere oso gogoan eduki beharko ditugu, erabakigarriak baitira hainbat
aurrizkiren itzulpenak emateko. Baliabide lexikoetara joz gero, esate baterako, kon-
tuan izatekoa da eskuineko osagaia dela hitz eratuari kategoria (eta azpikategoriza-
zioko gainerako ezaugarriak) ematen dizkiona.

2.2.2.1. *Aurrizki ukatzaileak*Izenak

A(N)-, DES-, IN- + I → I + galera, galtze, gabetasun, gabezia.../ SPART + ez:

abulia gogorik ez(a), gogogabekeria; *afonía* ahots galera; *desánimo* adorerik ez(a); *defo-
liación* hosto galtze;³⁵ *desprestigio* ospe galera; *impaciencia* egonarririk ez(a); *imprecisión*
zehaztasunik ez(a), zehazgabetasun; *imprevisión* aurreikuspen gabezia

³⁵ Aditza *hostogabetu* eginagatik, izena ez du *hostogabetze* egin. Badaude, ordea, «I + gabetu» aditze-
tatik eratorritako izenak ZHZn: *anulación* baliogabetze; *decapitación* burugabetze...

- Erdal aurrizki ukatzaileen barneko ‘gabezia’ ñabardura adierazten dute izenaren eskuineko euskal izen horiek. Oro har, hitz-elkarketa eratuz eman dio irtenbidea aurrizkidun erdal hitzari.³⁶
- *behartu* hizpidean hartu behar da, *gabek* izenondoa (*zehatz*) baitu hor osagarri (Odriozoloa 2004). Osaera horretako bi adibide besterik ez daude (hori eta *ziurgabetasun*) hiztegi honetan.³⁷ Guztiarekin ere, euskal erabidea bortxatu gabe *zehaztasun ezalgabezialfalta...* egitea bazegoen, ZHZko beste hainbaten bidetik.
- Irtenbide sintagmatikoen artean aipatzekoa da “i + ez” hitz elkartua eratu baino nahiago izan duela sintagma partitibora jotzea.
- IN-dun izen asko adjektiboetatik eratorriak dira³⁸ (-BLE → -BILIDAD) eta euskaraz ere bide berari jarraitzen zaio, *ezin*, *gaitz*, *gabe* izenondoa oinarrian eta -TASUN atzizki izen-sortzailearen bidez izenak eratuz: *imperceptibilidad* haute-manezintasun; *inaccesibilidad* iritsiezintasun; *inestabilidad* egongaitzasun.
- Eskuineko osagaia *txar*, *gaitz* duten adibide batzuk ere badaude (*desconfianza* uste txar; *desdicha* (desgracia) zoritxar, zorigaitz), baina ez dira asko. Euskaltzaindiaren hitz elkartuen sailkapenaren araberako “galtza-motxak” ereduko “Hitz andana ihartuak” (HE/3: 177) edo justaposizioak³⁹ (Azkue 1923-25; Villasante 1974; Azkarate 1990...) bide dira. Gureztat, berriz ere, elkarke-taz baino garbiagoa da sintagma lexikalizatuez hitz egitea (Contreras & Suñer 2004).
- Batzuetan hitz elkartu sintetikoen bitartez itzultzen ditu erdal eratorriak, ez aditzetik eratorritako izenez (*oroimengaldu, *legehautsi, *barruarindu): *amnesia* oroimen galtze; *desafuero* lege hauste; *desahogo* (barru-)arintze.

Aditzondoak

→ i + kontra:

contracorriente a contracorriente, haize kontra; • *a contraluz*, argi kontra; *contrapelo a contrapelo*, ile kontra; haize kontra; • *a contratiempo* neurri kontra

Izenondoak

ANTI-, CONTRA-, A(N)- + Izond → I/SGEN + aurkako, kontrako:

antiabortista abortatzearen aurkako; *anticongelante* izotz-aurkako; *contracarro(s)* (gudu) orgen kontrako; *contrarreloj* erloju kontrako; *atérmico* beroaren aurkako

³⁶ Harrigarri samarra egiten da euskal literaturan hain tradizio aspaldikoa (EH, 1545) duen —areago, hitz elkartu mota bat (*lo falta*) izendatzeko Euskaltzaindiak darabilen— *falta* izena ia hutsaren parean erabili duela, eta ez bakarrik aurrizki hau itzultzeko. Hiztegi-sarreretan, behin besterik ez dugu *falta* duen izen elkarturik ikusi (eta bigarren aukera moduan, gainera): *descuido* artagabetasun, *ohartasun falta*.

³⁷ Bi hitzok erabili ditu honako erdal hitzok itzultzeko: *inconcreción*, *incertidumbre* eta *indeterminación*.

³⁸ Bada besteak ez bezalako adibide bat: *impudicia* lotsagalduetasun, lizunkeria. EHk ez dakar. OEFlk ere ez; *lotsagaldukeria* bai, adibide bakarra, Altuberena.

³⁹ Ez ditu Euskaltzaindiak bere azken sailkapen orokorrean (HE/4) berariaz aipatzen.

- Ukatzaileen artean, ‘aurkakotasuna’ adierazten duten aurrizki hauentzat hiztegiileen lexikoaren eta sintaxiaren arteko irtenbidea (*kontra* postposizioaren osagarria determinatzaile gabe ko is hautatuta) eta sintagmatiko garbia (osagarria SGEN dela (Zabala & Odriozola 2004)) erabili dituzte.
- *Aurka/kontra* aukera dela eta, berriz, aipagarria da *aurka* gehiagotan darabilela ANTI- itzultzeko CONTRA- itzultzeko baino.
- Berez halako ñabardurarik ez duen A(N)- aurrizkidun hitza itzultzeko (atér-mico) behin ‘aurkakotasuna’ adierako irtenbidez baliatzen da.

A(N)-, DES-, IN- + Izond → I + gabe(ko), galdu(ko), gutxiko, txarreko, gaiztoko/SINS kanpoko, atiko/SPART gabe ko:

alógico logikagabe; *alegal* legez kanpoko; *atemporal* denboratik ateko; *desalmado* arima galduko, bihozgabe, bihotz-galdu; *desvergonzado* lotsagabe; *desafortunado* zoritxarreko; *impenitente* damugabe; *impaciente* egonarri gutxiko; *imparcial* alderdikeriari gabe ko

DES-/IN- + A →]_{Izond} → A+ gaitz]_{Izond}⁴⁰/ A + gabe(ko):

desconfiado fidagaitz; *impensado* pentsatu gabe ko, pentsatugabe⁴¹

Perpausen bidezko itzulpenak ere badaude. Perpau erlatiboak:

desaplicado saiatzen ez den; *desnutrido* haz-nekea duen; *inconveniente* komeni ez den; *impropio* ez dagokion, desegoki. 2 berezko ez den; *impuntual* orduan heltzen ez den, orduan zuzena ez den

Askotan jotzen du ZHZk irtenbide hauetara. Ñabardura nagusiak ‘gabezia’ eta ‘kontrakotasuna’ dira. Lexikoen artean, “lotsagabe” moduko izenondo elkartuak (HE/4: 60), “emagaldu” ereduko hitz-andana ihartu (HE/3: 181) (edo “gogo-landu” motako bahuvrihi (HE/4: 56)?) bat —hirugarren aukeran ematen duen *bihotz-galdu*—, eta -KO atzizkiak eraturako eratorri batzuk (Determinatzaile gabe ko is + -KO). Sintagmatikotan, kategoria lexiko bat itzultzeko perpau erlatiboetara jotzen du.

— IN + [A + -BLE]_{Izond} (*estar* → *estable* → *inestable*)

Egitura honi berariaz erreparatu izan zaio (Amuriza 1974; Mujika 1978; Azkarate 1992; Pérez Gaztelu 1995a, 1995b, 1995c; Oyharçabal 2003...) izan duen eta duen bizitasuna dela medio. Hiztegiileen ere ez diote euskaraz irtenbide bakarra eman izan. Hona ZHZren jokamoldearen ildoak:

→ A + gaitz]_{Izond}:

inestable egongaitz, ez-egonkor;⁴² *improbable* gertagaitz

⁴⁰ Erabide hau ohikoagoa da «IN + [[A + BLE →]_{Izond}]] osararako, ikusiko dugun bezala.

⁴¹ Ez da horrela idatzitako adibide bakarra: *zikiratugabe*, *irendugabe*; *azentugabe*; *zehaztugabe*... Partizipio marka duela batean idaztea ez da ohikoena (HBk ere ez dakar), baina EHK jasotzen ditu aspaldi samarreko adibide batzuk (ez gehiegi): *ezaugutugabe*, *ohitugabe* (1664), *burutugabe* (1858), *argiatarugabe* (1933), *zehaztugabe* (1978). Alberdi, García eta Ugarteburuk (2000) horrela idatziak lexikalizatutzat ematen dituzte.

Euskaltzaindiak, berriz, honela dio «Lotsagabe» elkarteaz: «lehen osagaia izena izan ohi da sarrienik. Zenbaitetan aditz(oin)a izaten da, halere» (...) «Besterik dira, noski, (...) *jorratu gabe ko* (*saila*)...moduko izenlagunak. Berez idazten dira guztiok, eta ez dira hitz-elkarketaren alorren sartzen» (HE/4: 60).

⁴² Egia esan, guri itzuri ezean, bitan edo besterik ez du ZHZk halako eratorririk egin: goikoa eta *infecundo antzu*, *ez-emankor*. Amurizak (1974), berriz, usu jotzen du egitura horretara (*ez-sineskor*, *ez-hil-*

→ I / SPART + gabeko]_{Izond}:

imprevisible ustekabeko; *indeclinable* deklinabiderik gabeko

“Izaera-elkarteak” (“A + gaitz”) eta lehen ere jasotako “I + gabe]ko/ SPART + gabeko” osaeren arabekoak.

→ A + ezin(ezko) / ezin + [Partizipio burutua + zko]:

impalpable ezin haztatuzko; *impenetrable* barneraezin. 2 (bosque) ezin sartuzko, sartu ezinezko; *infallible* hutsezin⁴³

EZINEN gainean itzuliak dira ugarietak eta ez dirudi alde semantiko handirik dagoenik hitz-elkarketaren eta bide sintagmatikotik emandako bi irtenbideon artean.

Perpau mailako irtenbideak (perpau erlatiboak: *imbebible* ezin edan daitekeen)⁴⁴ eta itzulpen askeak ere (*impasible* sor, sorgor, soraio goi; hotz; *inextricable* guztiz korapilatu(a)...) aipatzekoak dira.

Aditzak

DES- + A/DES-dun aditz parasintetikoa⁴⁵ → I + gabetu, txartu, moztu/IS + kendu, moztu, arindu:

desfigurar desitxuratu, itxuratxartu; *decapitar* burugabetu, burua ebaki; *defoliar* hostogabetu; *degollar* lepoa moztu, lepo egin, lepomoztu; *desgravar* (zerga) arindu;⁴⁶ *destetar* titia kendu

Irtenbide lexikoetan, “I + gabetu” aditz elkartu arrunta da nagusi (HE/4: 62). Bestelakoa da, ordea, itxuraz aditz elkartuaren tankera duen *lepomoztu*. Azkaretek aspaldixko esan bezala (1990), tradizioko euskal aditz-elkarketan ez da egin izan “osagarri zuzena + Aditza” egituraren arabeko aditzik, baizik eta, irtenbide sintagmatikoetan hemen ere erabilitako, Determinatzailedun IS + A.

Berriz ere, perpau mailako irtenbideak ere badaude; ezezko perpauak, hain zuzen ere: *desacatar* ez gorde; 2 men ez egin; *desaprovechar* etekinik ez atera; *desestimar* aintzat ez hartu.

kor...); baita Larramendigan oinarria bide duen (*tolesezkor* inflexible, *ilezkor* inmortal...) eta bizkaitarrak atzikitat daukan -EZKOR (Oyharçabal 2003: 362) irtenbidera ere (*inestable* egon-ezkor...). Mujikak (1978) berariaz bazterten du irtenbide hori eta, beste aukera batzuen artean, EZ-Aditza-KOR ematen: *ez-baliakor inválido*, etab.

⁴³ *indefectible* ere modu berean itzultzen dute. Berezi samarra da *hutsezin* (EH 1920) argumentu-egituraren ikuspegitik (Azkarate 1993). Ildo beretik *impeccable* (incapaz de pecar) *obenik-eziña*, *obengaitz*, itzultzen du Mugicak (1964).

⁴⁴ Oso adibide bakanak IN-dunak; DES-dunak gehiago (*desaconsejable* gomendagarri ez den...). -BLE baiezkoak ere, asko: *alargable* (luza daitekeen), *reciclable* (birzikla daitekeen)...

⁴⁵ Batzuetan erdaraz ez bide da eratorpena gertatu, parasintesia baizik (*capitar → decapitar / capita → DECAPITAR) (Serrano-Dolader 1999), baina euskararen irtenbideei begira, ez du ematen eraginik duenik eratorria (*desactivar* indargabetu) edo parasintetikoa (*decapitar* burugabetu) izateak.

⁴⁶ Alberdi, García & Ugarteburuk (1997: 308) *zergarindu* bezalakoak «gramatikaltasunaren muga» dauden elkartutzat daukate. ZHZk ez dakar bat bera ere.

2.2.2.2. *Aurritzki mailakatzailleak*

SOBRE- + Izond → I + gaineko, gaindiko:

sobrehumano gizagaineko, gizagaindiko

INFRA- + Izond → I + azpiko, -petiko:

infracumano giza-azpiko, gizapetiko

MACRO- + I → I + handi, zabal:

macroconcierto kontzertu handi; *macroencuesta* inkesta zabal

HIPO- + Izond/I → I + urri, apal:

hipocalórico kaloria-urri; *hipotensión* odol presio apal

SUB- + I → I + orde, peko, bigarren:

subdirector zuzendariorde; *subgobernador* gobernariorde; *subalterno* agindupeko; *subalterno* bigarren mailako; *subcampeón* txapelketako bigarren

- “andregai moduko” elkartuak (“I + orde”) darabiltza irtenbide lexikoetan.
- “I + gaineko, azpiko...” osaera azter daiteke irtenbide lexikoen bidetik ([I + I]KO]_{Izlag}), nahiz sintagmatikoetatik: “I + [postposizioako]_{Izlag} (Zabala & Odriozola 2004).
- Gaztelaniazko kategoria lexikoak (I, Izond) euskaraz IS bidez itzuli ditu batzuetan.
- *kaloria-urri* adjektiboaren osaerako beste adibide bat besterik ez dago ZHZn: *jan-urri*, *edan-urri*, *frugal* adjektiboa itzultzeko. Inon sailkatzekotan, Bahuvrihi motan aipatu beharko litzateke, baina HE/3ko corpusean ez dago era horretako adibide bat bera ere. EHN ere *janurri* (1858) izena (‘dieta’) besterik ez dugu ikusi.

2.2.2.3. *Aurritzki aspektual-diatetikoak*

3.a. ‘lehen’. DES- + A → IS + utzi, hustu, kendu, galdu, arindu/I +gabetu]_A:

desabonarse harpidetza utzi; *desacostumbrarse* ohitura kendu/galdu; *desahogar/se* (barua) hustu, barrena arindu; *desamparar* (persona) babesgabetu; *desenamorarse* maitasuna galdu

3.b. ‘errep’. RE- + A → I + berritu]_A:⁴⁷

recrear (*volver a crear*) birsortu, sorberritu *goi*; *reforestar* basoberritu

⁴⁷ Irtenbide hauxe gomendatu zuen Sarasolak (1989: 417): «... eta orobat, *re-* guztiak *ber-* edo *bir-*en bidez, bide jatorragoak eta egokiagoak egon daitezkeela burutik pasatzen ere ez zaigularik (...) Kontua ez da hitza [*bergaitzen*], baizik eta sortu duenari ez zaiola burutik pasa ere egin beste bideren bat, *gaiberritzen* adibidez, *egokiago* eta *ulerterrazago* izan daitekeenik» (letra lodia, gurea). ZHZ: *rehabilitación* (persona) birgaitze. 2 (edificio) berritze, gaiberritze. 3 berriz hezte, berrezte.

Arestiko (§ 2.2.1.1.3.) aurrizki bidezko irtenbide lexikoari,⁴⁸ hemengo hitz-elkarketa erantsi behar zaio: *gabetu*, *berritu* aditzen bidezko aditz elkartu arruntak. Irtenbide sintagmatikoak ere maiz darabiltza. Aditzek adierazten dute erdal aurrizkiaren esanahia.

2.2.2.4. Aurrizki modifikatzaileak

4.a. ‘zenb’. MONO-, UNI- + Izond/I → I + bakar(eko),⁴⁹ bakoitz:

monocarril errailbakar; *monocular* begi bakarreko; *unicolor* kolorebakar; *unicornio* adarbakar, adarbakoitz *goi*

POLI-, PLURI-, MULTI- + Izond → I + aniztun, asko(ta)ko, anitzeko:

policromo koloreaniztun; *polifacético* aurpegi askotako (adib. bakarra); *pluriempleado* enpleguaniztun; *pluridimensional* alderdi askoko; *multicines* zinema(k), areto askotako zinema; *multimillonario* milioi askoko,⁵⁰ miloi askotako; *multipartidista* alderdi anitzeko (adib. bakarra), alderdianiztun; *multirracial* arrazaniztun

— Erdal aurrizkien ordainezko zenbatzaile zehaztugabeen aukeran ZHZn bata-sunik ez dago, baina joera batzuk nabarmen daitezkeela dirudi.

askotako / *askoko*. Bietako irtenbideak daude, baina -TAKO gehiago.⁵¹ *anitz* / *anitzeko* / *aniztun*. «I + anitz» behin ere ez.⁵² Goiko alderdi *anitzeko* bakarra ez beste guztiak «I + aniztun» modukoak dira.⁵³ *bakar* / *bakarreko*.⁵⁴ Apenas dagoen *bakarrekoren* bidezko itzulpenik. Dauden gehienak bigarren aukerak dira. Alegia, itxura guztien arabera, ZHZk *askotako*, *aniztun* eta *bakar* bultzatu gogo ditu.⁵⁵

— Eratorbidearen (-KO, -DUN) eta Bahuvrîhi motako izenondo elkartuen bidezko itzulpenak.

— Erdal zenbatzaileen ordezkio euskal zenbatzaile zehaztuen gainean eratu batzuk ere hemen sailka daitezke: *trifurcarse* hirutan adarkatu; *trimensual* hilean hiru

⁴⁸ Egia esan, euskaraz oinarritzko aditza gauzatua izanez gero, ez du ematen arazorik legokeenik DES-en bidezko eratorpenaz itzultzeko: ohitu → desohitu (ik. lehengo *desezkundu*...).

⁴⁹ *familia* sarrerako *familia monoparental* azpisarreran ematen du *familia gurasobakar*, *guraso bakarreko familia*, baina *monoparental* hiztegi-sarreran *gurasobakar* besterik ez dakar.

⁵⁰ Hau eta *multicoloreko kolore askoko* bigarren aukerakoa besterik ez.

⁵¹ EHN ere hiru adibide *askoko* eta hogei bat *askotako* (*kolore askotako* barne). Gure lanean ere (Pérez Gaztelu 1995a) Mitxelenaren corpus aztertuan *hizkuntza askotako* jasoa dugu *plurilingüe* adierazteko. Adibidea *Zenbait Hizaldi* lanekoa da. Ez genuen *anitzen* bidezko alerik atzeman.

⁵² Itxura batean, ez du arrakasta handirik izan Amurizak (1974) aurrizki horiez eraturakoak itzultzeko proposaturiko «anitz + I» osaerak: *anitz-hortz*...

⁵³ EHN: *zelulanitz* (1976) eta sarrera honen aldaera *zelulanitzeko* urte berekoa beste adibiderik ez dator. «I + aniztun» erakoa ere bakarra: *eleaniztun* (1977).

⁵⁴ EH: «I + bakar»: hamar bat hiztegi-sarrera, ia denak xx. mendekoak. «I + bakarreko» hiztegi-sarrerarik bat ere ez; daudenak adibideetako izenlagunak dira.

⁵⁵ Ez bide dator bat Euskaltzaindiaren 34. arauarekin: «*Orotariko Euskal Hiztegiak* eskaintzen dituen datuak kontuan hartuta, ez da zalantzarik idazle gehienek -ko aukeratzen dutela halakoetan, eta ez -tako. Horrela, *gutxi/guti/gixi* zenbatzailea daramaten izen sintagmetan ikusten denez, 167 adibide dira -koren aldeko (*neurri gutxiko gauza bezalakoak* alegia), euskalki guztietakoak, eta 19 bakarrik -takoren aldeko (*balio gutitako lanak bezalakoak*). *Gauza bertsua gertatzen da asko eta anitz-ekin ere*» (letra lodia gurea).

aldizko; *trisemanal* astean hiru aldizko; *cuatrimestral* 2 (en frecuencia) lau hilean behingo...

4.b. ‘mod’. BIEN- + Izond → I + garbiko, oneko: *bienhablado* mihi garbiko; *bienhadado* asturu oneko

MAL- + Izond → I + gaiztoko, gaitzeko, txar(reko), itsusi...:

malaventurado zorigaiztoko; *malcarado* aurpegi-txar, aurpegi-itsusi; *malhadado* zorigaitzeko, patu gaiztoko; *malhablado* aho-zikin, mihi-zatar; *malintencionado* asmo txarreko, asmo gaiztoko

MAL- + I → I + gaitz, gaizto, ez, txar,⁵⁶ oker:

malandanza zorigaitz; *malaventuranza* zorigaizto; *malestar* ondoez; *malnutrición* elikadura oker; *maltrato* tratatu txar, gaizki erabiltze

On, garbi eta *gaizto, txar, oker...* izenondoek ordezkutzen dituzte gaztelaniazko aurrizkien esanahiak. Berriz ere, ‘jabegoa’ adierako erator-atzizkiez eta bahuvríhi elkartuez baliatu da izenondoak itzultzeko batik bat, eta “justaposizio” deituz izenentzat. Irtenbide sintagmatikora ere jo du, MAL-en itzulpenetan batez ere.

4.c. ‘kal’. EQUI- + Izond/I → I + kide,⁵⁷ berdin: *equiángulo* angeluberdin; *equidistante* distantziakide; *equilátero* aldeberdin, aldekide

NEO- + Izond → I/A + berri:

neonato jaioberri; *neologismo* neologismo, hitz berri (azken hau izena)

Elkarketara jo du, oro har, bi aurrizkiok ordaintzeko.

“I + berdin” osaera (lehengo “I + urri” bezala), bitxia egiten da adjektiboak eratze-ko.⁵⁸ Ez du adibide askorik ZHZn.⁵⁹ HE/3n ere alerik ez dago.

2.2.3. Itzulpen askeak

Erdal hitz eratu osoaren esanahian oinarritzen den irtenbide honetara ere jotzen du ZHZk, baina ez beti. Esate baterako, aurrizkiok ez dute bide horren arabera itzulpenik: HIPER-, MACRO-, MAXI-, MEGA-, ARCHI-, MEDIO-, INFRA-, HIPO-, SOBRE- (‘leh’), SUB- (‘leh’), UNI-, TETRA-, PENTA-, HEXA-, HEPTA-, OCTO-, ENEA-, DECA-, ENDECA-, DODECA-, HECTO-, SEX-, OCTA-, DECI-, CENTI-; MILI-, PLURI-, ISO-, HETERO-, NEO-, PALEO-.

Hauek ere oso adibide bakanekoak dira. Batek baino gehiagok adibide bat besterik ez du: ANTI- (*antipático* zakar), A(N)- (*apático* geldo), SUPER- (‘maila’) (*supervivencia* bizirik iraute),⁶⁰ MICRO- (*microlentilla* (lentilla) lentilla, ukipen leiar (adibide bakarra)), MINI- (hau ere bakarra: *minifundio* lur jabetza txiki), ULTRA- (*ultradere-*

⁵⁶ *DESConfianza* uste txar; *DESdicha* (desgracia) zoritxar, zorigaitz.

⁵⁷ Predikatu honen azterketa xheha: Pérez Gaztelu (2002, 2004).

⁵⁸ Bestelakoa da *udaberri* izena: justaposizioa, «hitz-andana ihartua» edo IS lexikalizatua.

⁵⁹ *parisilabo silaba-berdin* ere badator, baina oso gutxi dira.

⁶⁰ Osaeraren aldetik sasikotzat jo behar den *biziraupen* ere jasotzen du. *Supervivir* aditzean ez du horrela jokatu: *bizirik irauten*. *Sobreviviente*, *sobrevivir* bikotean, berriz, kontrara egin du: izenean ez,

cha eskuin-mutur), EXTRA- (*extralimitarse* muga gainditu), ENTRE- (*entrecano* urdin), SEMI- (*semicorchea* krako bikoitz), SUB- (‘maila’) (*subfusil* errifle automatiko), AUTO- (*autopase* izkin), MONO- (*monopatín* ohol (gurpildun), BI- (*bifido* sardetu(a)), TRI- (*triforio* (de iglesia) galeria), CUADRI- (*cuadrilongo* (rectangular) angeluzuzen), POLI- (*polideportivo* kirol-: pabellón polideportivo, kirol pabiloia), MULTI- (*multicolor* nabar), BIEN- (*bienamado* kutun), HOMO- (*homologar* ofizialki onartu), EQUI- (*equilibrio* (estabilidad) oreka), SEUDO- (*seudónimo* m izenorde).

Beste hauek itzultzeko, berriz, frankotan jo du bide honetara: CONTRA- (*contradecir* gezurtatu), DES- (adiera guztietan: *demérito* akats, *desacertado* oker), IN- (*impasible* sor, sorgor, soraio goi; hotz), SOBRE- (‘maila’) (*sobrecogedor* lazgarri), RE- (bi adieretan, ‘kualitatean’ batez ere: *recambiar* aldatu / *rechupado* argal), MAL- (*malasangre* (persona) zital)...

Ez dago aurrizkirik itzulpen askeen bide soiletik itzulirik.

— Itzulpenen multzo berezi bat osatzen dute parasintesiak eraturako aditzak (Serrano-Dolader 1999). Gure aztergaietan batik bat A- arazleari eta DES-en eramodu batzuei dagokie. Parasintesiaren berezkotasuna dela eta, ez dago aurrizkiari irtenbide berriazkorik ematerik, baina euskal itzulpenetan joera batzuk agerikoak dira.

3.c. ‘arazl’. A-. Erdaraz izenondoa edo aditza izan ohi da oinarria. Euskaraz, oro har, aditz soila, eratu gabea, aski izan daiteke bi balioak (\pm arazlea) adierazteko, edo “elementu arazleren” (EGLPB: 202) bat erabil daiteke (*acallar/se* isildu: *para acallar las críticas*, kritikak isilarazteko; *allegar* urreratu, hurbilarazi, helarazi). Erdal aditzaren oinarria izenondoa bada, euskarara itzultzean erdal aditzaren oinarriko izenondoa eratorrita aditz bihur daiteke (*aBELLACar/se* GIZATXARTU, ZITALDU, BILAUTU; *aQUIETAR* BARETU, NARETU).

Gauza bera gertatzen da parasintetikoan azpimultzoko «gauzatze aditzak»⁶¹ eratzten dituen DES-etako batekin. Euskaraz ere oinarrian dagoen izena eratorgai hartzen da aditza, nahiz aditz-esapideak eratzeko: *desCUARTizar* LAURDENkatu; *desMIGAJAR* MAMI-MAMI egin, *APUR-APUR* egin, birrindu; *desPIEZar* (*dividir en piezas*) ATALDU.

3. Ondorioak

3.1. Aurrizkiez

— *Zehazkik ez die sarrerarik eman* DRAEn hiztegi-sarrera gauzatu-finkoa ez duten aurrizkiei: NO-, MEDIO- (‘maila’), CASI-. Aurrizki hauezaz eratorritako hitzik ez dago, hiztegi-sarreretan bederen.

— Horietaz gain, ez du SOBRE-, ENTRE- (‘maila’), SEMI-, SUB- (‘errep’), A- (‘arazl’), SEX-, BIEN- (bai, ordea, MAL-, bitan: *malformazio*, *malnutricio*), aurrizkirik mailegatu (PLURI-k adibide bakarra du: *plurizelular* (bigarren aukeran)). A- ez erabiltzea uler-

baina aditzean *biziraun* eman du, hirugarren aukeran. HBk ez dakar *biziraun*, *biziraupen*, *biziraute* bezalakorik.

⁶¹ «Verbos efectivos» direlakoak. «La acción verbal consiste en la producción del objeto designado por el sustantivo verbal» (Serrano-Dolader 1999).

tzekoa da, egitura parasintetikoetako morfema baita. Hauei erantsi behar diegu gure aurreko lanean jasotako VICE-/VI-, SOBRE-, SO-/SOTO-/SOTA-, ANTE-.

— Kontrara, aurrizki batzuk maileguetan besterik ez ditu erabili: oraingo MAXI-, HECTO-, CENTI-, MILI-, ISO-, HETERO-, NEO-, PALEO-, eta lehengo ECTO-, ENDO-, EXO-. Bistan da hauetako batzuk jakintza-hizkeretako terminoen osagai (ez beti garden)ak direla, eta ZHZ ez da hiztegi terminologikoa, nahiz aldizka terminoei sarbi-dea eman.

Aurrizki hauek guztiak, oraingoz bederen, euskarak bereganatu gabetzat jo daitezke.

— Badira, bestalde, beste irtenbide batzuetan ere erabiliagatik, maileguetan askotan darabiltzan aurrizkiak. Hauexek: ANTI-, A(N)-, DES-, SUPER-, AUTO-, MONO-, MICRO-, HIPO-. Zenbatzaileak —SEX- eta adibide bakarreko PLURI- kenduta— ia maileguetan besterik ez ditu erabili. MACRO- eta MEGA- ere mailegu ez diren oso hitz gutxitan erabili ditu.

— Hibridoetan erabilitako aurrizkiak har daitezke ZHZren euskarak bereganatuztat, euskal hitz eraketako osagaiak baitira (Amurizak 1974, Mujikak 1978, Irazolak 1985, horietako asko euskal aurrizkitzat hartzen dituzte). Oraingo corpusean hauek ikusi ditugu: ANTI-, HIPER-, MACRO-, SUPER-, MICRO-, MINI-, ULTRA-, EXTRA-, ARCHI-, INFRA-, AUTO-, MONO-, TRI-, MULTI-, NEO-. LEHENGO RETRO- CONTRA- ('lekua'), EXTRA-, SUPER-, INFRA-, META-, ULTRA- erantsi behar zaizkie. Guztiak, baina, ez ditu proportzio berean erabili: SUPER-, ULTRA-, AUTO- nabarmentzen dira besteen gainetik. INFRA- ('kual'), berriz, hibridoak eratzeko bai, baina maileguetan ez darabil.

Aldizka, erdal aurrizki baten ordeaz beste erdal aurrizki batez baliatzen da itzulitzeko (*CONTRAterrorista* ANTIterrorista; *ULTRASensible* HIPERSentibera; *ULTRACorrección* HIPERZuzenketa; *POLICopia* MULTIkopia) edo beste erdal aurrizkidun hitz mailegatu bat izan daiteke (*ANTIconcepción* KONTRAzepzio). Gure aurreko lanean ere joera bera sumatu genuen (*INjerirse* INTERferitu).

— Aurrizkiaren adiera(e)k ere zerikusia izan dezake(te) euskaraz txertatu edo ez txertatzeko. Kasurik bihurriena, gure ustez, CONTRA-/kontrarena da. Guk 'lekua' adierako CONTRA- erdal aurrizkitzat jo dugu eta 'aurkakotasuna' adierako *kontra*, berriz, euskal lexikokotzat. Horretan oin hartuz jaso genituen lan honen aitzinekoan hibridoaren artean lehenak (*contrapuerta*: KONTRA-ate...), baina *kontradunak* euskal hitz eratutzat hartu ditugu hemen.

Bestetik, SUPER-, ULTRA- adiera bat baino gehiago duten aurrizkiak 'maila' adiera dutela askotan erabili ditu, baina 'lekua' adierazteko, hutsaren hurrengo.

3.2. Itzulpen-irtenbideez

— *Zehazkiko* itzulpenak erdal hitz eratorriaren azterketan oinarrituta daude: aurrizkiaren adiera, ñabardura semantikoa eta hitz eratuaren kategoria erabakigarriak dira.

— Arestikoak dakar lehenik eta behin osagaien hurrenkera eta esanahia ardatz hartzea. Gaztelaniaren hurrenkera berari eutsita, euskarak batzuetan badu erdal aurrizkiaren pareko aurrizkirik, baina aurrizkien urriak eta erabateko parekidetasun semantiko ezak gutxitan jartzen du eskura aukera hau: BER-/BIR- 'errep', DES- 'kontrakotasuna', 'lehen' eta EZ- ukazioaren barrengo ñabardura guztiak adierazteko erabili ditu ZHZk.

— Horrexegatik jo behar da beste irtenbide batzuetara. Baliabide lexikoetan elkarketa izan daiteke batzuetan erdal hitza itzultzeko modu egokia. Elkartuko ezkerreko osagaia da, aldizka, erdal aurrizkiaren ordaina. Itzultzeko modu hau, baina, ez da beti eroso gertatzen: *gain*, *azpi* izen leku-denborazkoak bere ohiko esanahitik “destokituak” gertatzen dira ‘maila’ adierazteko; bestela esan, ez dira erdal aurrizkien bana-banako ordainak. *Buru* izena balio bihurkariarekin erabiltzeak sortzen dituen hitz bitxiak ere jaso ditugu.

— Eratorbidea eta, batez ere, hitz-elkarketa baliagarriak gertatu zaizkio (batik bat aztergai nagusi diren aurrizki ukatzaileak) itzultzeko: -KO/-DUN atzizkiak, “izaera elkarteak”, “lotsagabe”, “hitzaurre”, “andregai” modukoak, sintetikoak, Bahuvrīhiak, aditz elkartu arruntak, justaposizioak (IS lexikalizatuak)... erabili ditu. Ordaintzeko modu honetan gogoan izan behar da erdaraz aurrizkiak adierazten duena euskaraz eskuineko osagaiak adierazten duela, baina beti ere erdal hiztegi-sarreraren kategoriarri utsi behar zaiola. Deskribapenean aipatu dugun adibide bat edo beste kenduta, oro har, ongi bete du hori ZHZk.

— Baina bi hizkuntza arteko simetria faltak —gaztelaniaz era batera (aurrizki bidez) gauzatu dagoena euskaraz beste hizkuntza-elementu bat(zu)ez adierazteak— behartzen du hiztegi-gilea beste irtenbide batzuk bilatzera, beti ere, kategoria eta esanahia muga dituela.

Irtenbide lexikoetatik haratago, irtenbide sintagmatikoak ere eskura ditu hiztegi-gileak, erdal osagaien hurrenkera berean izan edo ez izan. Amuriza (1974) eta Mujikaren (1978) proposamenak proposamen, sintagmetara —are perpausetara— jo ahal izatea abantaila da, batez ere kategoria batzuk itzultzeko; izan ere, euskarak izenak eta adjektiboak eratzeko baliabide lexiko indartsuak baditu ere, aditzak sortzeko ez du halako ahalmenik. Horrexegatik, hain zuzen ere, darabiltza maizago aditzak itzultzeko lexikoak ez diren baliabideak (§ 2.2.1.2.).

— Ildo beretik, ez dira zokoratzekoak eransten dituen adibide “bide-proposatzaile edo irtenbide-iradokitzaileak” (ZHZ: ix). Esate baterako, *desaprobar* aditza *ez onartu* itzultzen du bigarren adieran, baina ondo-ondoan dakarren adibideak erabiltzaileari adierazten dio nola erabiltzeko gomendatzen dion: *sus padres desaprueban esa relación, gurasoek ez dute harreman hori onartzen* (**gurasoek ez onartzen dute modukorik egin ez dezan?*).

Itzultzeko modu honek sorrarazten duen galdea da ea hiztegi-gintzaren ikuspegitik aho batez onartzen ote den kategoria lexiko baten ordainez kategoria sintagmatiko bat ematea. Ez dirudi, baina, askotan gaztelania eta euskararen arteko itzulpenetan beste aukerarik dagoenik.

— Arestiko guztiarekin batean dator erdal aurrizkiaren adiera-ñabardurak aztertu, bereizi eta itzuli beharra. Erakutsi dugun bezala, badaude adiera eta/edo ñabardura bat baino gehiagoko aurrizkiak. Nabarmenenak aipatzearren, DES-, SUPER-/SOBRE-, SUB-, RE- ekarri behar dira; adiera-ñabarduren arabera itzulpena eman die, eta, ildo beretik, erdal hiztegi-sarrera polisemikoa bada itzulpenak ere egokitu dizkio.

— Ekarri dugun guztiak garamatza ondorioztatzera *Zehazkik* hitzaurrean (ZHZ: ix) salatzen dituen “itzulpen klonikoak” egiteko arriskuari iskin egin nahi izan diola. Era berean, mailegatzea baztertzen ez badu ere (§ 2.1.1., § 2.1.2. lekuko), ahalegin-tzen da beste irtenbide batzuk (ere) eskaintzen eta, ahal dela (baina ez beti, ik. ANTI-dunen hiztegi-sarrerak), mailegua ez du lehen aukeran ematen. Ahalegin horrek, hala

ere, ez darama ez kategoria, ez esanahia bortxatzera. Ez du mailegutza bultzatzen (Amuriza 1974ren beste aldean), ez esanahia gehiegi lausotzen, Mugica 1964k batzuetan egin bezala,⁶² baina errazkerian ez erortzearren ez du euskara ere behartzen (Mujika 1978k behin baino gehiagotan egin bezala).

3.3. Ortografiaz

Idazkera erabat normalizatuta ez duen hizkuntza baten zantzuak ikusten dira hiztegi honetan ere. Hona sumatu ditugun batzuk.⁶³

	Adjektiboak	Izenak
Bereiz	lau urteko, ez normal, patu gaiztoko	lau hilabeteko, ez agertze
Marratxoz lotuta	lau-kolore, ez-zuzen	lau-aldeko, ez-existentzia, supereroale
Batuta	lauoineko, lauoin dun, ezkonformista, zorigaiztoko	laurteko, ezordu, supergizon

— Aurrizkia eta oinarria marratxo bidez lotuta idazten ditu batzuetan: EZ-, SUPER-. Aurrizkiak badira, zergatik ez idatzi dena batean, DES- eta BER- aurrizkiak bezala?

— Bahuvrīhi motako elkartuentzako idaztaraua da dena batean idaztea (<http://www.euskaltzaindia.net/dok/arauak/Araua_0025.pdf>). ZHZk ez du beti betetzen.

— Hitz batzuen grafian sumatzen da gaztelaniaren ereduari ez baina etimozalea-goia den frantsesari eta ingelesari jarraitzeko nahia: hendekasilabo, pseudo-.

4. Azkena

Euskal lexikoak hamaika auzi ditu azter-, deskriba- eta azalkizun. Lan honetan (eta honen aurrekarietan) erabili dugun bibliografiak agerian uzten du erdal aurrizkiak euskarara nola itzuli aspaldi samarretik izan dela euskalari eta hiztegi gile askoren kezka bidea. Gu hemen saiatu gara sistematizatzen itzal handiko euskal hiztegi gile baten gai honetan proposatua.

Euskal aurrizkien urriak eta bi hizkuntzen arteko simetria faltak bultzatu ditu ikertzaile-lexikografoak euskararen ahalmenetan, lexikoan (eta sintaxian), arakatzera. Oyharçabalek ere, bidenabar bada ere, gai honekin egin zuen topo, -KOR atzizkia ikertzen ari zela (2003).

Espero dugu lan honek Beñat Oyharçabali gure zorion eta esker ona adierazteko ez ezik, euskal lexiko-sorkuntzan argibide pittin bat emateko ere balio izatea.

⁶² *microbio xomorro; autócrata autokrata, ni-nagusi*, eta beste.

⁶³ Halako grafia-auziak berariaz jorratzen dituzte eta proposamenak egin Alberdi, García eta Ugarburuk, Zuzenbideko termino batzuk aztergai dituztela (1997).

5. Bibliografía

- Alberdi, J., J. García & I. Ugarteburu, 1997, «Erdal hitz bakarra: euskal hitz bakarra» jokamolde mimetikoa euskal terminologian», in *Nazioarteko Terminologia Biltzarra*, Donostia, UZEI/HAEE, 307-340.
- , — & —, 2000, «X “gabe” tankerako hitz elkartuak», *ASJU* 34:1, 5-64.
- Amuriza, X., 1974, «Euskal aurrizkiak», *Euskera* 19, 9-104.
- Azkarate, M., 1990, *Hitz elkartuak euskaraz*, Euskal Filologia, 3, Donostia, Deustuko Unibertsitatea.
- , 1992, «Larramendiren hitz-eraketa», in J. Lakarra (arg.), *Manuel Larramendi, Hirugarren Mendeurrena (1690-1990)*, Andoain, Andoaingo Udala, 207-219.
- , 1993, «-garri eta -kor atzizkien erabileraz», *Berba* 10.
- & P. Altuna, 1992, «-ko, -dun atzizkiez», in *Iker* 6 *Luis Villasanteri omenaldia*, Bilbo, Euskaltzaindia, 91-112.
- Azkue, R. M., 1923-25, *Morfología vasca* (1969, Bilbo, La Gran Enciclopedia Vasca).
- Bosque, I. & V. Demonte (arg.), 1999, *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madril, Real Academia Española / Espasa Calpe. [GDLE].
- Contreras, J. M. & A. Suñer, 2004, «Los procesos de lexicalización», in Pérez Gaztelu, Zabala & Gràcia (arg.), 47-107.
- Euskaltzaindia, 1991, *Hitz-elkarketa*/3, Bilbo, Euskaltzaindia. [HE/3].
- , 1992, *Hitz-elkarketa*/4. *Hitz elkartuen osaera eta idazkera*, Bilbo, Euskaltzaindia. [HE/4].
- , 1993, *Euskal Gramatika Laburra: Perpaus bakuna*, Bilbo, Euskaltzaindia. [EGLPB].
- Gràcia, L., M. T. Cabré, S. Varela, M. Azkarate et al., 2000, *Configuración morfológica y estructura argumental: léxico y diccionario. Resultados del proyecto de investigación DGICYT. PB93-0546-C04*, Bilbo, EHU. [CMEA].
- Irazola, J. M., 1985, *Hitz konposatuak, aurrizkibidea, atzizkibidea eta ariketak*, Bilbo, Hizkuntza Eskola Ofiziala.
- Irigoyen, A., 1989, «Ez ukatzailea euskal tradizioaren bidetik noiz ta nola», *Euskera* 34, 241-245.
- Lafitte, P., 1944, *Grammaire basque (Navarro-labourdin littéraire)* [1962²]. Bayonne, Des «Amis du Musée Basque» et «Ikas»; 1979, Donostia, Elkar].
- Michelena, L., 1961, *Fonética histórica vasca*, San Sebastián, Diputación de Guipúzcoa (1977, 1985). [FHV].
- Mitxelena, K., 1968a, «Euskararen batasun bideak» (= «Ortografia»), *Euskera* 12, 203-269 [MIH, 95-116; SHLV, 972-983; MEIG VII, 135-153].
- , 1968b, «Linguistika berriaren berri onak», *Jakin* 1968-1 ilbeltza-otsaila, 7-14 [MIH, 191-199; MEIG VI, 89-96].
- , 1972, *Zenbait hitzaldi*, [J. A. Letamendia (itz.)], Bilbo, Etor [1990, Euskal editoreen elkartea, Klasikoak 36, Donostia].
- & I. Sarasola, 1987-2005, *Orotariko euskal hiztegia*, Bilbo, Euskaltzaindia. [OEH].
- Mugica, P., 1964, *Diccionario castellano-vasco* [1989⁶, Bilbao, Mensajero].
- Mujika, L. M., 1978, *La prefijación, clave del euskara técnico y urbano*, Donostia, Ediciones Vascas.
- Odrozola, J. C., 2004, «Estructuras con gabe “sin” en vasco», in Pérez Gaztelu, Zabala & Gràcia (arg.), 355-386.
- Oyharçabal, B., 2003, «kor atzizkiak», in *Iker* 14 *Piarres Lafitteren jaiotzaren mendeurrena dela-eta (1901-1985)*, Bilbo, Euskaltzaindia, 357-383.

- Pérez Gaztelu, E., 1995a, *Koldo Mitxelena Elissalt, egitasmoa eta egitatea*, Errenteria, Errenteriako Udala.
- , 1995b, «Aurrekoz atzera? (I)», «Orri debozinezkoa», *Euskaldunon Egunkaria*, 1995/04/21, 26.
- , 1995c, «Aurrekoz atzera? (II)», *Euskaldunon Egunkaria*, 1995/04/28, 26.
- , 1998, «Ezikasiak ikasi, ikasiak desikasi?», in Túrrez, I., A. Arejita & C. Isasi (arg.), *Studia Philologica in honorem Alfonso Irigoien*, Bilbo, Deustuko Unibertsitatea, 175-205.
- , 2002, «Aldi, bide, kide, erdi-atzizkiak?», in Artiagoitia, X., P. Goenaga & J. Lakarra (arg.), *Erramu Boneta. Festschrift for Rudolf P. G. de Rijk, ASJU-ren Gehigarriak*, Bilbo-Donostia, 525-536.
- , 2004, «Fronteras entre la sufijación y la composición: algunos casos del vasco (*alde, aldi, bide, kide, zain, zale*)», in Pérez Gaztelu, Zabala & Gràcia (arg.), 165-238.
- , 2009 (moldiztegián), «Erdal aurritzien irtenbideak Zehazki hiztegián (I)», *Koldo Mitxelena katedraren II. Biltzarra*.
- , I. Zabala & L. Gràcia (arg.), 2004, *Las fronteras de la composición en lenguas románicas y en vasco*, Donostia, Deustuko Unibertsitatea.
- Sarasola, I., 1989, «Euskal hitzez», *Euskera* 34, 405-419.
- , 1997, *Euskal Hiztegia*, Donostia: Kutxa [2007², Donostia, Elkar]. [EH].
- , 2005, *Zehazki. Gaztelania-euskara hiztegia*, Irun, Alberdania. [ZHZ].
- Real Academia Española, *Diccionario de la lengua española*, 22. edizioa (CD-ROM edizioa). [DRAE].
- Serrano-Dolader, D., 1999, «La derivación verbal y la parasíntesis», in *GDLE* § 72.
- Varela, S. & J. Martín, 1999, «La prefijación», in *GDLE* § 76.
- Villasante, L., 1974, *Palabras vascas compuestas y derivadas*, Oñate, Edit. Franciscana Aranzazu.
- Zabala, I. & J. C. Odriozola, 2004, «Los complejos posposicionales en vasco», in Pérez Gaztelu, Zabala & Gràcia (arg.), 281-315.

HB: Hiztegi Batua. <<http://www.euskaltzaindia.net>>.

EPG: Ereduzko Prosa Gaur. <<http://www.hiztegia.net>>.